

על החירות הזאת

בצל המלחמה באוקראינה והשלכותיה

'והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלחות אל תקרי חרות אלא חירות'
(תנא דבי אליהו זוטא, יז)

לאור הזמנים המתגרים שפקדו את עולמנו, בצל המלחמה באוקראינה, והשלכותיה הקשות, בטווח הקצר ובטווח הארוך, בתחילת חודש ניסן, ערב פסח, זמן שמחתנו וחירותנו, נקדיש את שבת הגדול למחשבות על חירות. איזו חירות יש לנו בחיינו, כיחידים, וכחברה, כמדינה? ומה קורה לנו ולאנשים אחרים כאשר חירויות שונות נלקחות מאיתנו?

מהותה של החירות

מה ההבדל בין עבד ובין בן חורין?

ההבדל בין העבד ובן החורין, איננו רק הבדל מעמדי, שבמקרה זה (העבד) משועבד לאחר, וזה (בן החורין) הוא בלתי משועבד. אנו יכולים למצוא עבד משכיל שרוחו מלא חירות; ולהפך, בן חורין שרוחו היא רוח של עבד... החירות היא הנאמנות אל העצמיות, לתכונה הפנימית, לתכונה הנפשית של צלם אלוהים אשר בקרבנו, ובחופש זה אפשר להרגיש את החיים בתור חיים מגמתיים שווים את ערכם. מה שאין כן בבעל הרוח של עבדות, שלעולם אין תוכן חיוו והרגשתופנימיים ועצמיים, אלא רק במה שהוא טוב ויפה אצל האחר.

הרב קוק, מאמרי הראי"ה עמ' 158

מדברי נתן (אנטולי) שרנסקי לשופט, לאחר שנגזר דינו להישלח לסיביר:

אתה אדוני השופט חושב שהנך חופשי! אתה חושב כך כיוון שלאחר שייגמר המשפט תלך לביתך ואילו אני אהיה המשועבד, כיוון שאלך לכלא לזמן רב.

אך דע לך שמבין שנינו, אני הוא בן החורין האמיתי! אמנם גופי יהיה משועבד, אבל רוחי, היא תישאר חופשית, כיוון שארגיש שלא נכנעתי לגזרותיכם ונשארתי נאמן לאמונתי. אך לך השופט קבעו מראש מה לומר! גופך אמנם משוחרר, אבל אינך חופשי להכריע לפי אמונתך. רוחך משועבדת וזה חמור פי כמה.

נתן שרנסקי, "לא אירא רע", הוצאת ידיעות אחרונות 1989

על החירות הזאת

בצל המלחמה באוקראינה והשלכותיה

אנו בני-חורין ברגעי זמן נדירים.

רוב הזמן אנו מונעים על ידי תהליך; אנו נכנעים לעוצמתן של תכונות אופי שירשנו, או לכוחן של הנסיבות החיצוניות. חירות אינה מעמד מתמשך של האדם, גישה קבועה של סובייקט מודע. החירות אינה הווה, היא מתרחשת לפתע. חירות היא אקט, אירוע.

יכולת האדם להתעלות מעבר לעצמו, להתרומם מעל כל חבלי הטבע וקשריו, בנויה על הנחת עומק שכל אדם חי הן בממלכה המשלטת בידי חוק והכרח, והן בממלכה של אפשרות יצירתיות. היא מניחה את השתייכותו לממד גבוה מן הטבע, מן החברה ומן העצמי, ומקבלת את ממשותו של ממד כזה מעבר לסדר הטבעי. חירות אין משמעה הזכות לחיות לשביעות רצוננו. משמעה הוא הכוח לחיות באופן רוחני, לעלות לרמה גבוהה יותר של קיום... החירות כוללת פעולה של בחירה, אך שורשה נעוץ בהכרה בכך שהעצמי אינו אדון, באי-קבלת מרותו של האנו. החירות עולה ברגעים של התעלות מעבר לעצמי...

האדם חופשי לפעול בחירות וחופשי לוותר על החירות. בבחירת הרע הוא מפסיד את זיקתו לרוח ומוותר על הזדמנות לתת לחירות להתרחש... אנו חופשיים לבחור בין טוב ורע; איננו חופשיים באשר להכרח לבחור. לאמיתו של דבר, אנו מאולצים לבחור. מכאן שכל חירות היא מצב שבו אלוהים ממתין להכרעתו של אדם.

הרב אברהם יהושע השל, אלוהים מבקש את האדם

מושג האלוהים

בחינת גואל המדוכאים, חולל מהפכה במשמעותה של הדת ובתפקיד שהיא ממלאת בחיי אדם. היא נתפסת כמרוממת את תכונות הנפש המסורית. דת ישראל ממקמת את תחיית הטבע, בחינת גילוי אלוהי, במדרגה נמוכה מתחיית רוח האדם על ידי החירות. פסח הוא בראש ובראשונה "זמן חירותנו". רבים סבורים כי הדת והחירות סותרים, מטבעם, זה את זה. הם מניחים כמובן מאליו כי עיקר תפקידה של הדת הוא לרסן את החירות. כנגד תפיסה מוטעית זו של החירות, הבאה מתוך ראייתה כהפקרות או כהזיה מדינית, מדגיש חג הפסח – מכוח הדבקות שלו באלוהים ככוח המוליך אל החירות – את הרעיון כי החירות היא שורש חייו הרוחניים של האדם ותנאי עיקרי להגשמתו העצמית. היא גאולת נפשו.

מעובד על פי מרדכי מנחם קפלן ערכי היהדות והתחדשותם, ע' 251

על החירות הזאת

בצל המלחמה באוקראינה והשלכותיה

חירות הדעת והדמיון

סינדרלה במטבח / דליה רביקוביץ

השעות הטובות של סינדרלה עברו שם למטה במטבח
היתה לה חרות הדעת
אם נאמר זאת כך.
היא הידקה את ידיה אל רקותיה
שערותיה היו מכוסות שומן.
היא הפליגה בדעתה למרחקים
בלתי משוערים
בלתי מוסברים
תחושות שידעה בלי לנקוב בשמן.
והיא השפילה את עיניה לסינור
המרובב והמוכתם
וידעה איזה מרחק גדול יש בין הקא לקהתם
אם בכלל ניתן לשער
ומה שמתחיל כאן ועכשיו
אין לו סיום בזמן
ולא נקודת זמן.
והיא עשתה סביבה עיגול
וסימנה לעצמה סימן
דמיוני כמובן.
וראתה את השתיים ההן יוצאות במיטב בגדיהן
הדורות, מפוארות, נוטפות בשמים
בטויות גרון.
והיא לא ממש רצתה להיות במקומן.
אוצרות אין-סופיים היו לה בדמיון
ממש אין-סופיים
וללא צורה.

היתה לה פקעת קטנה של חום בגרון
והלמות לב עזה, חולנית.
והיא היתה מחוץ לכולם
בוכיה, קודחת
מוכנה בכל עת לחדול להתקים.
היתה לה נקודת תצפית
נדירה בריחוקה
כאילו ישבה על כוכב מאדים
כוכב המלחמה.
והיא קמצה את אגרופיה ואמרה:
אני יוצאת למלחמה.
ואחר כך נרדמה.

על החירות הזאת

בצל המלחמה באוקראינה והשלכותיה

כאב השעבוד, כאב הפליטות, כאב המלחמה

גלות היא קרע כפוי בלתי ניתן לאיחוי בין היצור האנושי והמקום הטבעי, העצמי וביתו האמיתי. אי אפשר להתגבר על העצב של הגלות. הגלות היא פצע.

אדוארד סעיד

בית | ורסאן שייר

מחברת השיר היא פליטה מסומאליה, המתגוררת באנגליה.
השיר תורגם לעברית על ידי רעות בן-יעקב.

אף אחת לא עוזבת בית אלא אם
הבית הוא לוע של כריש
את רצה אל עבר הגבול רק
כשאת רואה את כל העיר רצה לשם.
השכנים שלך רצים יותר מהר ממך
הנשימות מדממות בגרונותיהם
הנער שלמד איתך בבית הספר
שסחרר אותך בנשיקה מאחורי בית החרושת הישן
אוחז רובה בגודל של הגוף שלו
את עוזבת את הבית רק
כשהבית לא מרשה לך להישאר.
אף אחת לא עוזבת בית אלא אם הבית רודף אותך
אש בוערת תחת כפות רגליך
דם רותח בבטןך
אף פעם לא חשבת לעשות משהו כזה
עד שהלהב צרב איומים על
צווארך
וגם אז המשכת לזמזם את ההמנון מתחת לנשימתך
רק כשקרעת את הדרכון שלך בתא שירותים בשדה
תעופה
ממררת בבכי מול כל קבוצת דפים קרועים
הבנת שאין לך דרך חזרה.

וייטנאם | ויסלבה שימבורסקה

אִשָּׁה, מָה שְׂמָךְ? - לא יוֹדַעַת.
מִתִּי נוֹלֶדֶת, מִנֵּין אָתָּ? - לא יוֹדַעַת.
לָמָּה חִפְּרָת לֶךְ מִחִילָה בְּאֶדְמָה? - לא יוֹדַעַת.
מִמֵּתִי אֶת מִסְתַּתְּרָת? - לא יוֹדַעַת.
לָמָּה נִשְׁכַּת אוֹתִי בְּאֶצְבָּע? - לא יוֹדַעַת.
אֶת יוֹדַעַת שְׁלֹא נִפְגַּע בְּךָ? - לא יוֹדַעַת.
לְצַד מִי אָתָּ? - לא יוֹדַעַת.
עֲכָשׁוּ מִלִּחְמָה, אֶת חֵיבֶת לִבְחֹר - לא יוֹדַעַת.
הַבֵּית שְׁלֶךְ עוֹד קָיָם? - לא יוֹדַעַת.
אֵלֶּה יִלְדֶיךָ? - כֵּן.

על החירות הזאת

בצל המלחמה באוקראינה והשלכותיה

לא השמעתי את קולי | מרטין נימולר

תחילה הם באו ולקחו את הקומוניסטים –
ולא השמעתי את קולי,
מפני שלא הייתי קומוניסט;

ואז הם באו ולקחו את הסוציאליסטים –
ולא השמעתי את קולי,
מפני שלא הייתי סוציאליסט;

ואז הם באו ולקחו את חברי האיגוד המקצועי –
ולא השמעתי את קולי,
מפני שלא הייתי חבר האיגוד המקצועי;

ואז הם באו ולקחו את היהודים –
ולא השמעתי את קולי,
מפני שלא הייתי יהודי;

ואז הם באו ולקחו אותי –
וכבר לא נותר אדם,
לדבר בעדי.

על החירות הזאת

בצל המלחמה באוקראינה והשלכותיה

החובה והזכות לפעול למען החירות

אמה לזרוס/ חרות על פסל החירות

"הבו לי את בניכם היגעים, העניים,
ערב רב של המונים הכמהים לנשם כבדי חרין,
את הפלטה האמללה של חופיכם המשפעים.
שלחי אותם אלי, חסרי הבית וסחופי הסער,
את לפידי אש לא לצד זהב השער."

כל אסונכם במצרים

זה, שהייתם "גרים" שם, ובתור שכאלה לא הייתם זכאים, לפי השקפת העמים, לאדמה, למולדת, לקיום... הייתם משוללי זכויות במצרים, וזה היה שורש העבדות והעינוי שהוטלו עליכם. על כן הישמרו לכם פן תעמידו את זכויות האדם במדינתכם על יסוד אחר מאשר האנושיות הטהורה, שהיא שוכנת בלב כל אדם באשר הוא אדם. כל קיפוח של זכויות האדם יפתח שער לשרירות ולהתעללות באדם – הוא שורש כל תועבת מצרים.

הרב שמשון רפאל הירש, פירוש לשמות כ"ב, ב

מנהג בכל ישראל

שבימים הראשונים של ניסן גובים "מעות חטין" מכל בני העיר.. ונהגו מנהג זה לפני הפסח לא משום מצוות צדקה, שהרי מצוה זו נוהגת בכל השנה כמו בפסח, אלא משום חרות נהגו בו. שאפילו כבר קיים אדם מצות צדקה כהלכתה, אין הוא מרגיש חרות בנפשו אם הוא יודע שבסמוך לו נמצאים רעבים שאין להם מה יאכלו..

ספר התודעה, אליהו כי טוב

על החירות הזאת

בצל המלחמה באוקראינה והשלכותיה

החירות למחות

יוסף חיים ברנר

היה נודע ומוערך ביישוב מאז עלותו לארץ ישראל בתקופת העלייה השנייה. עם זאת, הוא עורר פולמוסים נוקבים ושאלות שהתשובות עליהן היו שנויות לעיתים במחלוקת עזה. בתקופת מלחמת העולם הראשונה נדד בארץ והושיט עזרה לפליטים היהודים הרבים, מגורשי תל אביב. לאחר כניסת הצבא הבריטי לארץ ישראל ותחילת תקופת המנדט השתתף בהתארגנות מפלגות הפועלים: "הפועל הצעיר" ו"פועלי ציון", שהפכה ל"אחדות העבודה", ומפלגות נוספות שהקימו גם אנשי העלייה השלישית, להקמת גוף מקצועי אשר יגן על זכויות הפועלים ויפתח את החברה היהודית בארץ ישראל על פי יעדיה של התנועה הציונית, בדמותה של ההסתדרות הכללית. ברנר, היוצר והמחנך, ערך ספרים, וכתבי עת ספרותיים בעיתונות הפועלים, כמו כתב העת האדמה, ועסק בחינוך ובהוראה, למשל בגדוד העבודה. הוא לא חפץ בתפקיד פוליטי או מנהלי, ולא הוצע או נבחר כציר לוועידה; אלא שהיה אורח מכובד ואהוב בדיוניה הסוערים, שעסקו בשאלות יסוד וראשית הדרך. באחת מהשיבות, הרים לפתע ברנר את ידו ופנה בזעף אל אחד הדוברים:

"אבל מה יש לך לומר לעצם הדבר?!"

יושב ראש הישיבה העיר לברנר: "חבר ברנר, אינך ציר. אין לך רשות הדיבור."

וברנר ענה: "רשות הדיבור אין לי. אבל זכות הצעקה יש לי"

על החירות הזאת

בצל המלחמה באוקראינה והשלכותיה

תוספת להגדה על חירות ולמענה

המשנה (מסכת פסחים, פרק י), המכוננת את ליל הסדר, מורה לדרוש "מארמי אובד אבי עד שיגמור כל הפרשה כולה" (משנה ד), היינו ללמד ולדון בסיפור תולדות העם שבדברים כו, ה-ט. ההגדה מקיימת ציווי זה רק בחלקו, והסיפור שאנו מספרים ב"מגיד" סובב רק סביב ארבעת הפסוקים הראשונים של פרשה זו. הוא מסתיים ביציאה למדבר, לפני הכניסה אל ארץ ישראל. אל ארץ ישראל מתייחסת ההגדה המסורתית רק במספר רמזים. העיקרי שבהם, ממש בסוף ה"מגיד" מתחיל בציווי הלקוח מאותו פרק במשנה "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" (משנה ה). ההגדה מלווה ציטוט זה מהמשנה, בפסקה קצרה:

שנאמר: "בְּעֶבְרָה זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם" (שמות יג, ח). שלא את אבותינו (ואמותינו) בלבד גאל הקדוש ברוך הוא, אלא אף אותנו עמם; שנאמר: "וְאֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֵתָנוּ לָתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם" (דברים ו, כג).

השנה נשלים את סיפור יציאת מצרים, ממש כשם שהורתה המשנה. נדרוש גם במצוות החלות עלינו משבאנו אל הארץ ונבנינו בה. מיד אחרי מלים אלה, שבהם מסתיים הסיפור שמספרת ההגדה המסורתית, לפני שניגש אל פסוקי ההלל והשבח, נאמר:

"וַיִּבְאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּתֶן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ" (דברים כו, ט). את שעבוד מצרים אנו מזכירות ומזכירים כבני חורין, את היציאה הגואלת ממנה - כמי שהיכו שורש באדמתם והעלו בה פרי. מצווה חדשה מוטלת על דורנו. אנו, שגורשנו, שנרדפנו, שייחלנו למצוא מנוח לכף רגלנו, מצווים עתה לפתוח לבבות אל המבקשים מקלט בתוכנו, מצוות כיום הזה להושיט יד לנרדפים ולמעונים, לקבל אל חברתנו את הנבראים בצלם אלוהים החיים מזרים בקרבנו. יהי רצון שבחיינו ובחיי החברה הישראלית שבראנו נשכיל להרבות חירות - לנו ולכל באי עולם. למען יקוים בנו דבר הכתוב: "וְשִׁמְחָתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתְךָ, אֶתָּה וְהָלוּי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ" (שם יא).

הרב יהודע עמיר

על החירות הזאת

בצל המלחמה באוקראינה והשלכותיה

תפילות למען החירות

"לשנאת הזר

לא תהי תקווה, וכל ביזוי צלם האלוהים כרגע יאבד, פי מחרחרי שנאה מהרה יסכר, וכל איבה ושיעבוד, אפליה ורצחנות מהרה תעקר ותשבר, וליבותנו תכניע לעבדך בלבב שלם במהרה בימינו, ברוך אתה ה' אוהב האדם"
הרב יהודע עמיר

תחנון לימים קשים

אלוהינו ואלוהי אבותינו ואימותינו, בזמנים קשים אלה פונים אנו אליך. שכינה מקור חיינו, אשר אליך עיננו בימים רעים כבימים טובים. תני בנו הכוח לאזור את הכוחות הדרושים לעמוד בעומס הרגשות. תני בנו את היכולת לראות את קשיי האדם העומד מולנו. אדם יסודו בעפר וסופו לעפר, וימיו כצל עובר. העבר ה' אלוהינו את ימינו בטובה, רחמים חיים ושלוש. תן במנהיגנו את היכולת לראות את נזר הבריאה הטמון בכל אדם. תני לנו את היכולת לתת אמון בבני האדם, הנלחמים על דרכם, על חיהם - על חיינו. הנחנו ה' בדרכך - דרך אהבת האדם באשר הוא אדם, ודרך השכנת השלום בין אדם לחברו, בין אדם לצור. בימים קשים אלה, תן בנו הכוח להאמין כי בו יבוא היום ונשב איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואין מחריד. אמן.

הרבה נועה מזור

תחנון לימי מלחמה

אֱלֹהֵינוּ, שְׁבֵרֶךְ אֶת אָדָם וְחוֹה הוֹרֵי הָאֲנוּשׁוֹת כּוֹלֵה, וְצוּה עֲלֵיהֶם לְמַלֵּא אֶת הָאָרֶץ וּלְעַבֵּד אֶת אֱדֹמֶתָהּ, בָּרֶךְ אֶת כָּל הָעוֹמְדִים עַל מִשְׁמֶרֶתם בְּרַחֲבֵי אוֹקְרַיִנָה. שְׁמֶרֶם וְהַצִּילֵם מִכָּל צָרָה וְצוּקָה וְתֵן בְּרָכָה בְּכָל מַעֲשֵׂי יְדֵיָהֶם, שְׁמַע תַּפְלִתָם וְתַפְלִתְנוּ וְהוֹשִׁיעֵם. הִשָּׁב אֶת כָּל הַחַיִּילִים בְּשָׁלוֹם לְבִתְיָהֶם בְּלֹא שִׁישְׁפְּכוּ דָם נָקִי וּבְלִי שְׂתֵטְמָא בְּפֶשֶׁם בְּמַעֲשֵׂי זֹעֶה וְלֹא יֵשָׁא גּוֹי אֶל גּוֹי חָרֵב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה: שְׁלַח נָא בְּרַכְתְּךָ עַל עַמְּךָ, אֲדוֹן עוֹלָמִים, לְאַמְהוֹת דּוֹאֲגוֹת וּלְאַבּוֹת דּוֹאֲבִים, לְאַזְרָחִים הַגּוֹלִים מִבְּתֵיָהֶם וּלְיִלָּדִים הַשׁוֹבְתִים מִמִּשְׁחָקָם. עֲשֵׂה בְּרַחֲמֶיךָ לְמַעַן תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּן הַיּוֹשְׁבִים בְּמִקְלָטִים. אָנָּה זְכֵרְנוּ בְּרַצוֹנָה, פְּקֻדְנוּ בִישׁוּעָתְךָ, יִקְדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי בָךְ בְּטַחְנוּ. אָנָּה, אֵל רַחֲמָן, יִהְיֶה נָא רַחֲמֶיךָ עֲלֵינוּ, זְכֹר אֶת קִשְׁת בְּרִיתְךָ עִם נֹחַ וּמִשְׁפַּחְתּוֹ, הַיּוֹצֵאִים מִן הַתִּיבָה, וְיִקְיָם בָּהֶם וּבְנוֹ הַכְּתוּב: כִּי זֶרַע הַשְּׁלוֹם הִגָּפָן תִּתֵּן פְּרִיָּה וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טֶלֶם וְהַנְּחִלְתִּי אֶתְכֶם אֶת כָּל אֱלֹהִים...וְהִיִּיתֶם בְּרָכָה אֶל תִּירָאוּ. וְנֹאמַר אָמֵן.

הרב יהורם מזור והרב עודד מזור

על החירות הזאת

בצל המלחמה באוקראינה והשלכותיה

שירה למען החירות

למדני אלוהי | לאה גולדברג

לחן: אהובה עוזרי

למדני אלוהי
ברך והתפלל
על סוד עלה קמל
על נוגה פרי בשל
על החירות הזאת
לנשום לחוש לראות
לדעת לייחל להיכשל

למד את שפתותי
ברכה ושיר הלל
בהתחדש זמנך
עם בוקר ועם ליל
בהתחדש זמנך
עם בוקר ועם ליל

לבל יהי יומי
עליי כתמול שלשום
לבל יהי עליי
יומי הרגל

לא ודי | ריקי גל

מילים: אהוד מנור, לחן: מתי כספי

הצרות האחרונות משכיחות את הצרות הראשונות
וכל זמן שאדם חי עוד יש עוד יש לו תקווה
אם יפקח עיניים ויצעק - לא!
לא לא לא
ולא לא לא עד שמייים

עד השמיים -
אש ומלחמה - לא - די
שקר ומרמה - לא - די
פחד ואימה - לא - די
כח ועצמה - לא - די
כל הנשמה
לא להבליג ולא לשתוק
עד שמעז יצא בסוף מתוק

על החירות הזאת

בצל המלחמה באוקראינה והשלכותיה

יום יבוא | רותי נבון

מילים: דן אלמגור, לחן: בני נגרי

יום יבוא במהרה
פעמון החרות דרור יקרא
ושחורים ולבנים יתכנסו מסביבו
יום יבוא, יום יבוא, יום יבוא.

יום יבוא, יום של אור
יום של חג לאדם השחור.
יחיך אז האל ממרומי מושבו.
יום יבוא, יום יבוא, הוא יבוא!

הוא קרב, זה היום
ועם בוקר נקום ופתאום
גם אנחנו פתאום בני אדם ככולם
אז נדע, הוא כבר בא,
הוא כבר בא, הוא יבוא!

יום יבוא, יום יבוא
במהרה, בקרוב הוא יבוא
זאת ידע כל אדם
בעמקי לבבו
יום יבוא, יום יבוא, הוא יבוא!

יום יבוא, יום יבוא
הוא קרב והולך בנתיבו
לא יושפל שום אדם
על גזעו וצבעו
יום יבוא, יום יבוא, הוא יבוא.

הוא יבוא, זה היום
כך אראינו ואין זה חלום
אם נמות כמשה על פסגת הר נבו
זאת נדע, הוא כבר בא,
הוא כבר בא, הוא יבוא!

